

Doc. dr. Arūnas Gelūnas

Vilniaus dailės akademija

El. paštas: arunas.gelunas@vda.lt

NEPAKELIAMA TRANSCENDENCIJOS NAŠTA: FILOSOFIJA, RELIGIJA, MENAS

Viename iš vyresniajai ir viduriniajai lietuvių kartai vis dar turinčių prasmę anekdotų apie garsųjį Sovietų žvalgą Štirlicą aptinkame naudingą mūsų temai atomazgą – Štirlicas keliauja į zoologijos sodą ir liūto narve aptinka sau adresuotą labai užgaulaus turinio raštelį; jame jis [šiam žanrui tiesiog priderančia nenormatyvine leksika] išvadinamas gėjumi. Ir štai – atomazga: iš Štirlico juokiasi visa Vokietija, bet Sovietų žvalgas ramus – *jis tik vienas žino*, jog šiuo rašteliu pranešama apie jam suteiktą Sovietų Sąjungos didvyrio vardą. Atrodo, jog esminė yra būtent kursyvu išryškinta atomazgos dalis – visa Vokietija juokiasi, bet *jis tik vienas žino*. Laimi marginalas, rusas. Kultūringoji Vokietija (davusi pasauliui Dürerį, Bethoveną, Heideggerį) juokiasi, bet ji juokiasi iš savęs – nesupranta pati esanti apkvailinta, Nugalėtojas lieka nesupratęs marginalinio kultūrinio kodo, paskendęs savo arogancijoje nesuvokia parašte laikytos zonos subtilaus kalbinio žaidimo. Šitaip paraštės kalbinis žaidimas sėkmingai meta iššūkį dominuojančiam diskursui ir atsiduria centre, bet, žinoma, neilgam – iki kito iššūkio.

Naiviausius kultūros vartotojus (o jų, *horribile dictu!*, dauguma) nemaloniai nustebintų aukščiau pateikto anekdoto scenarijaus perkėlimas į šiuolaikinio meno galeriją. Patys dogmatiškiausi iš jų drįstų priešpriešinti šiai meninei-politinei akcijai rimto ir gilaus emocinio, o sykiu – dvasinio, išgyvenimo vertingumą. O tikrosios kultūros davatkos nueitų taip toli, kad mūsų akcijai imtų kelti ilgaamžiškumo ir visuotinio galiojimo kriterijus. „Belaikis dabartiškumas būdingas menui“, vapėtų jie, „nes, kaip ir religija ar filosofija, menas yra atsajus ir nepriklauso nuo jokių istorinių ir visuomeninių sąlygų“. Artėjant atomazgai (tai vietai, kur Štirlicas (ir *atviroji* auditorijos dalis) sužino, jog jam suteiktas didvyrio vardas) įsiutusi dogmatikų minia tiesiog kauktų kažką panašaus į: „Menas iš vidaus artimas religijai ir filosofijai: visuose juose kalbama apie „absoliučią“ būties tikrybę“. [Po šių žodžių galerijos siena praslenka frazės ir vaizdiniai: *Platono šešėlis. Absoliuti būties tikrybė. Absoliutinė monarchija. Inkvizicija. Tiesos ir prasmės monopolis. Vienpartinė sistema. Heideggeris spaudžia ranką Führeriui. Auschwitzas. Liepsnojanti Misisipė. Ku-kluks-klano kryžiai. Bin Ladenas. Pasaulio prekybos centro griuvėsiai. Individuo paniekimas.*] Pagaliau - atomazga: galerijos lankytojai piktinasi, bet tik vienas (Štirlico vaidmenį atliekantis) menininkas žino, jog ši akcija nutiesė jam kelią į Venecijos bienalę.

Ar įmanoma pasiryžti perkelti šią akciją į šventyklą: islamo fundamentalistų susitikime mečetėje Štirlicas aptinka pranašo Muhamado karikatūrą? Įsiutusi tamsybininkų dauguma (progresyvosios žmonijos akyse) vėl pralaimi; [karikatūros] menas laimi. Šitaip išsipildo pranašo žodžiai: „šiais laikais, kai žemėje nebeliko kunigų ir filosofų, menininkas yra svarbiausias žmogus žemėje“.